

Przyczyny i skutki wysokiego i niskiego przyrostu naturalnego

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Grafika interaktywna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Przyczyny i skutki wysokiego i niskiego przyrostu naturalnego

Źródło: dostępny w internecie: piqsels.com, domena publiczna.

Znasz już model przejścia demograficznego. Potrafisz scharakteryzować każdą z jego faz. W drugiej i trzeciej fazie tego modelu występuje zjawisko eksplozji demograficznej, natomiast pod koniec trzeciej i w czwartej fazie – zjawisko implozji demograficznej. Po zapoznaniu z tym materiałem wskażesz przyczyny i skutki wysokiego i niskiego przyrostu naturalnego. Zaproponujesz także metody przeciwdziałania negatywnym skutkom wysokiego lub niskiego przyrostu naturalnego, które stosowały lub stosują różne kraje.

Twoje cele

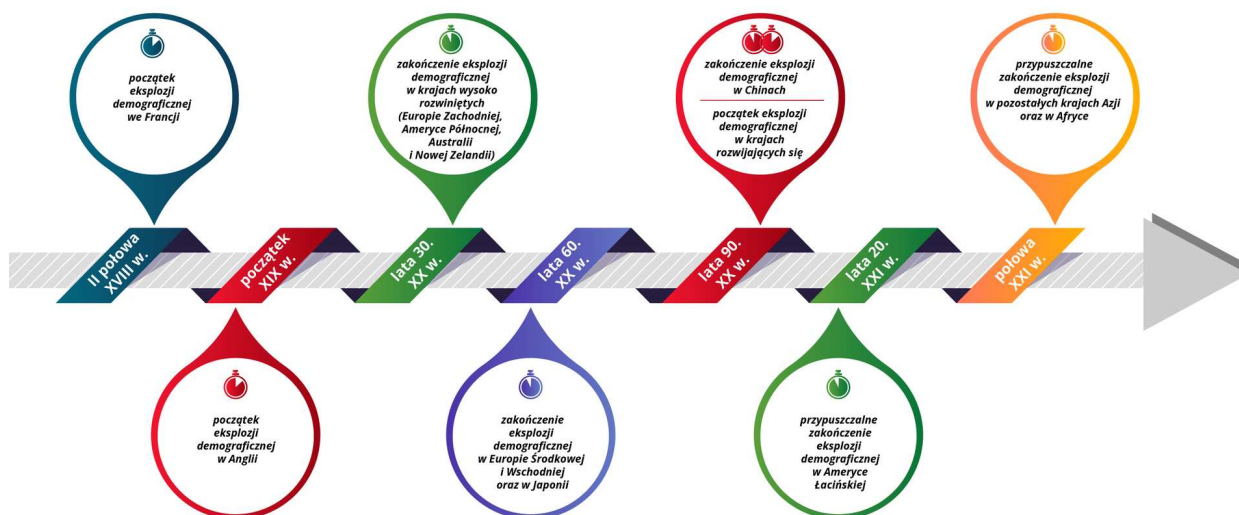
- Wyjaśnisz pojęcie eksplozji demograficznej i implozji demograficznej.
- Wymienisz główne przyczyny i skutki wysokiego i niskiego przyrostu naturalnego.
- Zaproponujesz sposoby radzenia sobie z niskim lub wysokim przyrostem naturalnym w wybranych państwach.

Przeczytaj

Przyrost naturalny jest to różnica między liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów. Wartość dodatnia oznacza liczbę urodzeń przewyższającą liczbę zgonów, natomiast ujemna – odwrotnie.

Eksplozja demograficzna

Dynamiczny wzrost przyrostu naturalnego w II i III fazie modelu przejścia demograficznego wywołany zmniejszeniem się współczynnika zgonów i utrzymaniem się na wysokim poziomie współczynnika urodzeń nazywany jest **eksplozją demograficzną**. Powoduje on gwałtowny wzrost liczby ludności na danym obszarze. Niektóre kraje przeszły już dawno eksplozję demograficzną, a inne jeszcze się w niej znajdują.

Etapy eksplozji demograficznej w poszczególnych krajach i regionach świata

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Implozja demograficzna

Gwałtowny i trwały spadek przyrostu naturalnego wywołany szybszym tempem zmniejszania się współczynnika urodzeń (i tym samym **współczynnika dzietności**) niż współczynnika zgonów nazywany jest **implozją demograficzną**. Rozpoczyna się ona pod koniec trzeciej fazy przejścia demograficznego i jest kontynuowana w fazie czwartej (w jej początkowym etapie). Natomiast zmniejszanie się liczby ludności, charakterystyczne dla społeczeństw znajdujących się w fazie piątej, nazywane jest **regresem demograficznym**.

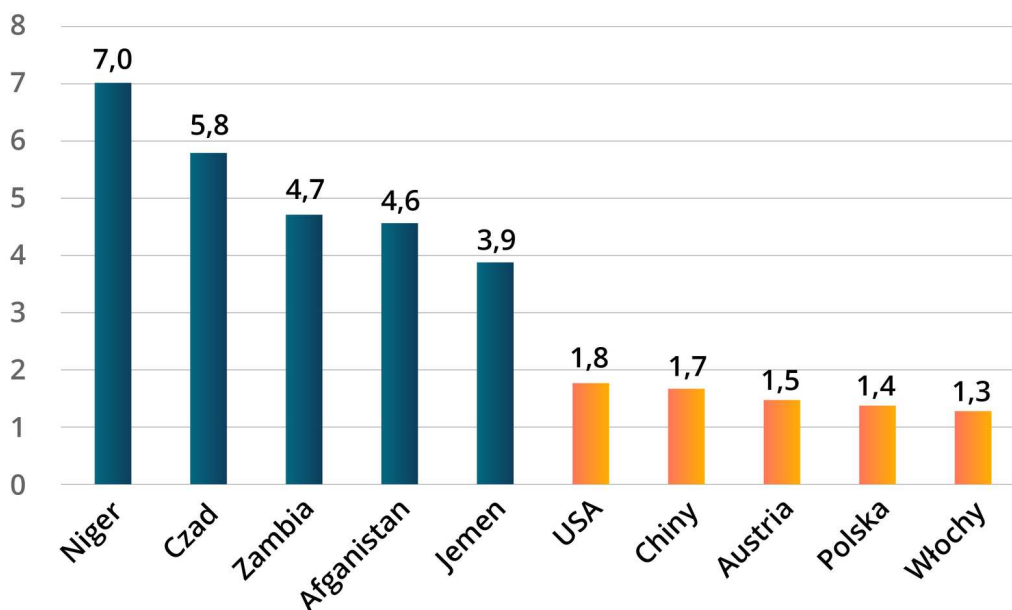
Polecenie 1

Porównaj podane państwa pod względem wartości współczynnika dzietności. Następnie wybierz państwa, które są w fazie eksplozji demograficznej, oraz te, które są w fazie implozji demograficznej lub już przez nią przeszły.

Polecenie 2

Czy pamiętasz, jaką wartość współczynnika dzietności musi posiadać dany kraj, żeby zapewnić prostą zastępowalność pokoleń? Które spośród podanych krajów odznaczają się wyższymi, a które niższymi wartościami?

Współczynnik dzietności w wybranych państwach w 2017 r.

Współczynnik dzietności w wybranych państwach w 2017 r.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., oprac. na podstawie danych [Banku Światowego](#), licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

polityka antynatalistyczna

(od pol. *anty-* 'przeciwny komuś lub czemuś' oraz łac. *natalis* 'urodziny', 'narodziny') polityka ludnościowa mająca na celu zmniejszenie dynamiki wzrostu liczby ludności

polityka pronatalistyczna, prorodzinna

(od łac. *pro-* 'za kimś lub czymś', *natalis* 'urodziny', 'narodziny') polityka ludnościowa mająca na celu zwiększenie dynamiki wzrostu liczby ludności

regres demograficzny

przewaga śmiertelności nad narodzinami; regres demograficzny występuje w V fazie rozwoju demograficznego

współczynnik dzietności

liczba dzieci przypadająca na jedną kobietę w wieku rozrodczym (najczęściej od 15 do 49 lat)

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Opisz jedną wybraną przyczynę i skutek eksplozji oraz implozji demograficznej.

Uzasadnij, dlaczego mają one wpływ na wyżej wymienione zjawiska demograficzne.

Polecenie 2

Przeanalizuj przedstawione poniżej sposoby walki z eksplozją i implozją demograficzną, a następnie zastanów się i zaproponuj kilka innych działań.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Dokończ zdanie.

Nagły, gwałtowny wzrost liczby ludności:

- jest przyczyną eksplozji demograficznej.
- jest skutkiem eksplozji demograficznej.
- jest definicją eksplozji demograficznej.
- jest przyczyną implozji demograficznej.
- jest skutkiem implozji demograficznej.
- jest definicją implozji demograficznej.

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Zaznacz kraje, w których wystąpiło już zjawisko implozji demograficznej.

- Polska
- Mali
- Afganistan
- Wenezuela
- Laos
- Grecja
- Niemcy

Ćwiczenie 4

Przeanalizuj poniższy tekst źródłowy. Na jego podstawie wskaż przyczynę obniżania się współczynnika dzietności (określającego liczbę urodzonych dzieci przypadających na jedną kobietę w wieku rozrodczym) w Polsce.

„Polskie społeczeństwo starzeje się nieubłaganie i jeśli nic się w tym względzie nie zmieni, to już za kilkanaście, kilkadziesiąt lat będziemy narodem geriatrycznym, w dodatku obolałym i schorowanym. Odbiciu od tego negatywnego trendu z pewnością nie służy rosnące zapracowanie kobiet, dla których połączenie macierzyństwa z pracą staje się coraz większym wyzwaniem. [...] W teorii prostą – aż chciałoby się dodać „dziecinnie” – drogą do wyjścia z tego kryzysu jest, rzecz jasna, zwiększenie liczby narodzin. Statystyki pokazują jednak, że praktyka ma się do tego nijak. Od wielu, wielu lat wskaźnik dzietności Polek utrzymuje się na poziomie 1,25-1,4. Odbiciu od tego negatywnego trendu z pewnością nie służy rosnące zapracowanie kobiet, szczególnie że w Polsce od pokoleń to właśnie matki mają na głowach przeważającą część niełatwych obowiązków związanych z opieką nad dziećmi. Coraz większe ambicje dotyczące udanego życia zawodowego i jednocześnie niegasnące, tradycyjne obowiązki domowe coraz rzadziej dają się pogodzić z wychowaniem dzieci. Co dziesiąta kobieta do trzydziestego roku życia przekłada swoje plany urodzenia dziecka na przyszłość, a mówimy o osobach ze stabilną sytuacją zawodową i ekonomiczną. Mamy tu aspekt nie tylko biznesowy, ale i demograficzny. Te, które już łączą obowiązki zawodowe i macierzyńskie, potrzebują oddechu. Te, które macierzyństwo mają przed sobą, widzą, co się dzieje, i nie wyobrażają sobie połączenia pracy z macierzyństwem – tłumaczy John Guziak, ekspert Deloitte”.

Źródło: *Macierzyństwo i praca. Połączenie coraz trudniejsze*, 19.02.2021, forbes.pl (dostęp 27.07.2021).

Uporządkuj chronologicznie podane wydarzenia

- początek eksplozji demograficznej w Anglii
- zakończenie eksplozji demograficznej w Ameryce Łacińskiej
- zakończenie eksplozji demograficznej w Indiach
- początek eksplozji demograficznej we Francji
- początek eksplozji demograficznej w Afryce
- zakończenie eksplozji demograficznej w Europie Zachodniej

Przyporządkuj podane stwierdzenia do odpowiednich kategorii

zwiększenie się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, niewielkie znaczenie metod planowania rodziny, upowszechnienie się związków innych niż małżeńskie, wprowadzenie szczepionek, ubożenie społeczeństwa, duży odsetek ludności niemającej dostępu do wody czystej, zdrowy styl życia, konieczność udoskonalenia systemów emerytalnych, pierwszeństwo kariery zawodowej i nauki, zapotrzebowanie na siłę roboczą

<p>przyczyny eksplozji demograficznej</p>	
<p>skutki eksplozji demograficznej</p>	
<p>przyczyny implozji demograficznej</p>	
<p>skutki implozji demograficznej</p>	

Ćwiczenie 7

Korzystając z różnych źródeł informacji geograficznej, wyjaśnij, dlaczego w Indiach dokonuje się masowych aborcji dziewczynek (patologiczny skutek polityki antynatalistycznej), a nie chłopców.

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z tekstem źródłowym – artykuł prasowy z dnia 21 maja 2018 roku, a następnie wyjaśnij, dlaczego Chiny zdecydowały się na zakończenie polityki jednego dziecka.

” Po kilku dekadach ograniczania przez władze liczby dzieci w rodzinie Chiny zmagają się z bardzo trudną sytuacją demograficzną. Jak pokazują statystyki, w 2030 roku aż 25 proc. populacji Chin będzie miało co najmniej 60 lat. W roku 2010 było to zaledwie 13,3 proc.

Tania siła robocza, z którą przez lata kojarzone były Chiny, może stać się historią. Jak informują media, władze w Pekinie planują całkowite zniesienia ograniczeń związanych z liczbą posiadanych dzieci w rodzinie, ponieważ w kraju spada liczba osób, które mogłyby pracować – co może oznaczać poważne zagrożenie dla gospodarki Chin.

Poważny problem Chin

Badania pokazują, że w 2030 roku aż jedna czwarta populacji Chin będzie miała co najmniej 60 lat. W roku 2010 było to zaledwie 13,3 proc. – zmiana struktury społeczeństwa pod względem wieku może nie tylko spowodować spowolnienie gospodarcze, ale przede wszystkim zwiększyć wydatki państwa – m.in. w zakresie opieki zdrowotnej.

Odpowiedzią na problem starzenia się społeczeństwa ma być zakończenie prowadzonej od 1979 roku tzw. polityki jednego dziecka. Zgodnie z obowiązującym chińskie rodziny prawem, każda para mogła mieć tylko jednego potomka – jeśli rodzina mieszkała na wsi i jako pierwsza urodziła się dziewczynka, mieli prawo do posiadania jeszcze

jednego dziecka. W efekcie rodzice często w ogóle nie zgłaszali narodzin dziecka (szczególnie jeśli była to dziewczynka), aby móc „zarejestrować” kolejne dziecko i licząc na pojawienie się męskiego potomka. Dzieci, które nie zostały zarejestrowane, nie mają prawa do edukacji czy opieki zdrowotnej. Polityka jednego dziecka związana jest też z przymusowymi aborcjami, karami nakładanymi na rodziny czy nawet prześladowaniami rodzin, które decydowały się na posiadanie „dodatkowych” dzieci.

Prawo „jednego dziecka” zostało złagodzone z końcem 2015 roku, kiedy władze zezwoliły na posiadanie dwójki dzieci.

Źródło: *Koniec polityki jednego dziecka w Chinach? Pekin szykuje zmiany w prawie*, 21.05.2018, dorzeczy.pl (dostęp 27.07.2021).

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autora: Kamil Kaliński

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Przyczyny i skutki wysokiego i niskiego przyrostu naturalnego

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres podstawowy, klasa II

Podstawa programowa

VIII. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludności, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i religijne, kręgi kulturowe, sieć osadnicza, procesy urbanizacji, rozwój obszarów wiejskich.

Uczeń:

3) opisuje etapy rozwoju demograficznego ludności na przykładach wybranych krajów świata oraz ocenia konsekwencje eksplozji demograficznej lub regresu demograficznego w wybranych państwach.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcie eksplozji demograficznej i implozji demograficznej,
- wymienia główne przyczyny i skutki wysokiego i niskiego przyrostu naturalnego,
- proponuje sposoby radzenia sobie z niskim lub wysokim przyrostem naturalnym w wybranych państwach.

Strategie nauczania: konektywizm

Metody nauczania: pogadanka, dyskusja, praca z e-materiałem, burza mózgów

Formy zajęć: praca indywidualna, praca w grupach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny (lub tablety z dostępem do internetu), zeszyt przedmiotowy

Materiały pomocnicze

Gwiazda A., *Świat między eksplozją i implozją demograficzną*, 18.09.2015, geopolityka.org (dostęp 27.07.2021).

Jelonek A., Soja M., *Podstawy geografii ludności*, IGiGP UJ, Kraków 2013.

Jędrzejczyk D., *Podstawy geografii ludności*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2001.

Klimska A., Kaniewska M., *Eksplozja demograficzna – zagrożenia i dylematy etyczno-prawne*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 2015, t. 13, nr 1, s. 125–143.

Walmsey D.J., Lewis G.J., *Geografia człowieka. Podejście behawioralne*, tłum. E. Nowosielska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Czynności organizacyjne (powitanie, sprawdzenie obecności).
- Dialog z uczniami mający na celu usystematyzowanie wiadomości na temat modelu przejścia demograficznego.
- Przedstawienie celów lekcji.

Faza realizacyjna

- Nauczyciel rozpoczyna dyskusję na temat pojęć: *przyrost naturalny, eksplozja demograficzna, implozja demograficzna*. Uczniowie zgłaszają swoje pomysły dotyczące definicji tych pojęć i związku z modelem przejścia demograficznego.
- Po zakończonej dyskusji nauczyciel wyświetla blok „Przeczytaj” i prezentuje uczniom pozostałe informacje oraz weryfikuje ich przypuszczenia. Następnie prosi o wykonanie polecenia 1 i 2 z bloku tekstowego. Chętni uczniowie zgłaszają swoje pomysły, a następnie nauczyciel podsumowuje ich propozycje.
- Po tym etapie nauczyciel dzieli uczniów na cztery grupy. Grupy mają za zadanie przedyskutować między sobą i zapisać w zeszytach swoje pomysły dotyczące następujących zagadnień:
 - grupa 1: przyczyny eksplozji demograficznej,
 - grupa 2: skutki eksplozji demograficznej,
 - grupa 3: przyczyny implozji demograficznej,
 - grupa 4: skutki implozji demograficznej.

- Po zakończonej pracy zespoły po kolei prezentują wyniki swojej pracy (na forum klasy). Po każdym wystąpieniu następuje klasowa dyskusja. Pozostali uczniowie zadają pytania, przedstawiają inne stanowiska na określone tematy. Nad przebiegiem dyskusji czuwa nauczyciel.
- Następnie, po zakończonej pracy w grupach, nauczyciel rozpoczyna burzę mózgów na temat sposobów radzenia sobie ze skutkami niskiego lub wysokiego przyrostu naturalnego. Uczniowie zapisują na tablicy swoje pomysły. Mogą one być sformułowane w sposób ogólny (globalny) lub dotyczyć przykładów działań konkretnego państwa. Nad przebiegiem pracy czuwa nauczyciel, który po tym ćwiczeniu podsumowuje i koryguje zapisane wnioski.
- W następnym etapie lekcji nauczyciel wyświetla na tablicy zadania z bloku „Sprawdź się”. Wskazani uczniowie podchodzą do tablicy i rozwiązują je.

Faza podsumowująca

- Podsumowanie i utrwalenie nowej wiedzy poprzez wyświetlenie przez nauczyciela grafiki interaktywnej i krótkie omówienie jej (w nawiązaniu do pracy w grupach).
- Nauczyciel nagradza aktywnych uczniów, ocenia pracę w grupach i przypomina cele zajęć.
- Pożegnanie i zaproszenie na kolejną lekcję.

Praca domowa

- Znalezienie i streszczenie kilku artykułów naukowych lub popularnonaukowych na temat sposobów ograniczania negatywnych skutków niskiego lub wysokiego przyrostu naturalnego w różnych państwach.
- Opcjonalnie można także prosić o zapoznanie się z kolejnym tematem lekcji (w przypadku blended learning).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Grafika interaktywna może zostać uzupełniająco wykorzystana podczas zajęć poświęconych problemom demograficznym w skali globalnej i krajowej (zakres rozszerzony: XXI. 1).